

Långfredagen

Joh 18:1 – 19:42 (lång); Joh 19:17–30 (kort) – Exeges

I exegesen av Matteus Passionshistoria var det nödvändigt att ibland ganska detaljerat gå in på mycket av det som är typiskt för Johannes berättelse. I exegesen av tisdagens och torsdagens evangelierexter studerade vi delar av den »bro» Johannes bygger mellan uppståndelsens kulminerande tecken (uppväckandet av Lasaros, kap 11) och de händelser som nu ligger framför oss. Avskedstralen (kap 14–17) är också en påtaglig del av Johannes passionshistoria. Jag måste be läsaren att gå tillbaka speciellt till mina kommentarer om Johannes evangelium i jämförelse med Matteus (ovan, s 19–25) för att få fäst i det som är typiskt för Johannes perspektiv. Efter det är det dags att läsa Johannes artonde och nittonde kapitel som om vi bara hade dem framför oss.

När vi läser på det sättet slås vi av en hel del viktiga saker. Det förekommer inget förhör och inget beslut i det juridiska Sanhedrin eller av översteprästen (Kajafas). Där finns bara den nattliga utfrågningen med Kajafas svärfar (Hanas). Jesus svarar inte på frågorna utan hänvisar till dem som har hört honom undervisa öppet (*tó kosmó*, »för världen», 18:20). Som kontrast har vi den verkliga konfrontationen med Pilatus. Ungefär hälften av dessa två kapitel tar upp denna konfrontation. Här möts de två makterna: Kung Jesus, vars rike inte är av denna världen och Caesars representant.

Hos Johannes förekommer ingen ångest i trädgården men Judas visste att denna plats (hos Johannes utan namn) var en omtryckt mötesplats för Jesus och hans lärjungar. Arresteringen är slående. Judas roll är bara att leda trupperna dit, här hos Johannes huvudsakligen Pilatus romerska soldater. Det är en hel kohort (normalt 600 man) och deras kommandant. Jesus presenterar sig själv med orden »Jag är /det». Det är de ord Johannes alltid använder för att uttrycka Jesu majestätiska uttalanden och avslöjanden om sig själv. Trupperna drar sig tillbaka och faller till marken.

Eftersom Jesus ska korsfästas, dvs lyftas upp (jfr Joh 3:13; 12:32f; jfr ovan, s 40) måste hans avrättning ligga i romarnas händer (18:31; 19:15). Liksom i synoptikerna avporträtteras Pilatus som om han vore motvillig att efterkomma de judiska ledarnas krav, men till sist ger han efter. Genom inskriptionen på korset utnämner han dock Jesus till segrare: »Vad jag har skrivit, det har jag skrivit» (19:22).

Johannes betonar att Jesus bär sitt eget kors stark och obruten (19:17). Och evangelistens känsla för symbolik, får honom att betona att Jesu mantel var som en översteprästs, dvs utan sömmar (19:24).

Här finns de tre orden på korset som vi talade om tidigare. När han tar sig an sin mor Maria är det kanske ett tecken på hans kärlek och omsorg, men det kan också vara att speciellt ära den älskade lärjungen, som är den som ska vara huvudvittne och skriva evangeliet. Jesus uppfyller sedan Skriftens ord genom att säga: »Jag är törstig», och hans slutliga ord är segerns ärofulla ord (se ovan, s 19). Likaledes är det slående att Johannes säger ». . . överlämnade sin Ande» (19:30). Detta uttryck skiljer sig från de synoptiska evangelierna. En del uttolkare ser det som en hänvisning till den utovade Anden som skulle ges till kyrkan (7:39; 16:7, 13; 20:23), men det är troligare att man ska se det som ett uttryck för Jesu obrutna relation till Fadern.

Det förekommer inte någon beaktelse av vare sig offer eller vakter. Det är inte nödvändigt. Ytterligare ett tecken finns. När soldaterna kommer för att göra slut på eländet för de tre – inte för att förkorta deras lidande, utan för att påskhögtiden ska böjja – är Jesus redan död. När en av soldaterna sticker sitt svärd genom hans bröst flyter blod

och vatten ut ur honom. En del uttolkare har försökt ge en medicinsk förklaring till detta fenomen. En del har till och med argumenterat för att denna »operation» samt kylan i graven, skulle ligga bakom hans återuppståndelse en kort tid senare. Sådana spekulationer är enbart malplacerade, framför allt i Johannes evangelium. För honom är innebörden symbolisk: han anspelar på dopets och natvardens sakrament (jfr 3:5; 7:38f; 6:53–57; och också i 1 Joh 5:8). Detta sista tecken är av stor betydelse för Johannes och därför betonas att den älskade lärjungen är ögonvitne. Genom detta sitt sista tecken blev Jesus påskalammet om vilket det är skrivet: »inget ben ska ni slå sönder på det» (2 Mos 12:46), och eftersom han har »blivit upplyft» över jorden ska de se upp till honom som de har genomborrat (Sak 12:10; jfr Upp 1:7).

Nikodemus slår sig samman med Josef från Arimatea. De två har varit lärjungar i hemlighet men stiger nu fram i en kärleksfull handling. Jesu grav är ny och oanvänd.

Jesu majestetiska död i Johannesevangeliet påminner oss om tidig kristen konst. Långt innan vi fick krucifix med den lidande och av törnekronan plågade Jesus – Bernhard av Clairvaux's och Paul Gerhards Jesus (O huvud blodigt, sårat) – hade vi triumfkrucifix med den segrande Jesus. Han stod i konungsliga och översteprästerliga kläder med sina händer utsträckta i en välsignande omfamning av världen. Törnekronan som alla evangelierna talar om plågade honom inte. De långa taggarna var placerade likt de solstrålar som omgav konungahuvuden på imperiets mynt (så också på Frihetsgudinnan). Det var en provocerande krona. På ett ironiskt sätt gjordes den till den verkliga ärans krona av Gud. »Vad jag har skrivit, det har jag skrivit» sa Pilatus. När tron ger sitt kärleksfulla vittnesbörd i Johannesevangeliet, försöker han berätta om en makt och en härlighet som inte är av denna världen. Därför – vi ska inte säga »och ändå» – handlar det om makten och härligheten.

Detta är en ärofull död men inte en mänskligt heroisk död. Hur skulle där kunna finnas »heroism» när Jesus hela tiden kände till den fantastiska utgången? Det är Guds Sons mysteriösa död. Där finns inga tecken på tapperhet eller ovanligt stort mänskligt mod. Där finns inte heller den

ringaste antydning om att människor som du och jag skulle försöka överträffa Jesu död. Nej, detta är förhärsligandet, upphöjandet av Guds Son. Allt hop handlar om något av en annan storleksordning än det som kan rymmas inom mänsklig erfarenhet. Vårt svar kan redan vid korset bara bli lärjungen Tomas svar: »Min Herre och Gud!» För det är trots allt i riktning mot ett sådant svar som hela detta evangelium skrevs (Joh 20:28–31).

Jes 52:14 – 53:12 – Exeges

Det är omöjligt för en kristen – eller för vem som helst som läser passionshistorierna – att inte tänka på Jesus som Jahves lidande tjänare i denna den fjärde av Tjänarens sånger. Vi påminns om hur Filippos svarade den etiopiske eunucken som läste Jes 53:7 och frågade: »Vem talar profeten om – sig själv eller någon annan?» Och »med skriftsället som utgångspunkt förkunnade Filippos budskapet om Jesus för honom» (Apg 8:32–35; jfr kanske Luk 24:26).

Med tanke på vår känsla av ett nära samband mellan Jes 53 och Jesu lidande, är det förvånansvärt hur få hänvisningar det finns till denna sång i NT. Och av de få som finns relaterar några dessutom inte alls till Jesu frälsande död. Matteus enda citat syftar på Jesu helande uppgift (8:17). Joh 12:38 och Rom 10:16 talar om bristen på tro i allmänhet. I Rom 15:21 ger citatet från sången substans åt Paulus missionsprincip att bara besöka platser som ännu inte nåts av evangeliet. Tydliga passionshänvisningar till Jes 53 finns i passager där texterna är osäkra och kanske senare tillägg (Luk 23:34; Mark 15:28; jfr emellertid Luk 22:37). Det mest utförliga citatet från Jes 53 finns som höjdpunkten på en uppmaning till tjänarna att underkasta sig sina herrar, 1 Petr 2:21–25, dvs en hänvisning till Jesu moraliska exempel (v 21; jfr Fil 2, palmsöndagens andra text, och också Mark 10:45 par). Passionshistorierna själva tycks ha påverkat mera av Ps 22 och 69, och den djupt suggestiva fjärde sången fick inte sin plats i det kristna tänkandet kring lidandet förrän senare.

Sångens text är svår på många ställen. Redan judiska översättningar och tolkningar (liksom den grekiska Septu-

aginta) har lämnat sina spår i manuskripten. Där finns också Kristna textförbättringar. Frågan förblir den etiopiske eunuckens: Vem är denne tjänare? Är det profeten själv, som han sågs av sina tillgivna anhängare? Är det kanske Israel som utför sin mission bland andra nationer? Är det det sanna Israel, »resten» som renats genom lidande? Är det den förväntade Messias eller åtminstone någon messiansk framtida person? Är det en tidlös personifiering av allt meningsfullt och frälsande lidande, som en kritik mot den ofta förekommande tanken att lidande var ett tecken på Guds missnöje? Är det alltså en utbrodering av Jobsgeraltens sedd i ljuset av martyriet?

Lärda män och bibelläsare från förr och nu har prövat alla dessa möjligheter och fler ändå. Jag är frestad att säga att alla dessa tolkningar pekar på något som faktiskt finns där. Som all sann dikning lånar sig denna text inte till en smal tolkning. Kanske gör vi bäst i att bara lyssna. Huvudtemat är mycket tydligt.

Tjänaren plågas och vanställs, alltså tror människor att han hemsoöks av Gud. I enlighet med Mellersta Österns uppfattning var det farligt att se på någon som med all tydlighet var utsatt för gudomlig vrede. Han var »såsom en för vilken man skyler sitt ansikte». Hans plågor är av många olika slag, men diktaren är inte intresserad av enskildheterna utan av den totala effekten: han var sårad på alla sätt och vis. Han dog till och med på grund av ett förvrängt och förtryckande domslut, och hans grav fanns bland de ogudaktigas och de rikas (vilket precis som hos Lukas här är samma sak tex Luk 16:25; bara hos Matteus är Josef från Arimatea »rik», 27:52).

Men tjänaren bar all denna smärta i enlighet med Guds vilja: det var våra sjukdomar, sorger, smärtor, överträdelser och missgärningar som han bar. »Herren lät allas vår missgärning drabba honom» (v 6). På så sätt blev han och gav han sig själv som ett blidkande offer. I vv 10–12 där Jahve åter är den som talar (som i 52:13–15) bekräftas det att tjänaren ska bli rättfärdiggjord, och därigenom avslöjas också Jahves plan. »Herrens vilja» är upprättelse av dem vars synder tjänaren bar och för vilka han bad.

Detta mäktiga och djupt rörande poem handlar definitivt

om mångahanda ting. Det handlar om Israels lidandes historia och hennes uppdrag bland andra nationer (jfr de tidiga sångerna med det globala utsträckandet). I kyrkans tro handlar det om Jesu lidande. Och även om det inte finns någon direkt antydning om det kan sången mycket väl ha hjälpt Jesus genom hans ångestfulla vecka. Sångens intention är just det: en mäktig sång för att hålla de oskyldigt lidande uppe.

Heb 4:14–5:10 – Exeges

I Hebréerbrevet framtonas Jesus mot bakgrund av hela Israels historia (1:1–4; jfr Apg 7 och också ovan, den andra texten för måndagen). Att Sonen är större än änglarna visas i en rad citat (1:5–2:18). När författaren citerar Ps 8:7 läser han: »*En liten tid* (hebreiska och grekiska GT: »lite») lät du honom vara ringare än änglarna» och reflekterar över hur det faktum att Jesus smakade döden gjorde honom till ett med mänskliga förhållanden. Jesus skändes alltså inte för att kalla oss »bröder» (2:8–13). Jesu likhet med oss människor måste finnas för att göra honom till den översteprästsom full av nåd erbjöd människorna försoning. En överstepräst som kunde hjälpa dem som prövades eftersom han själv hade genomgått prövningar (2:17–18).

Detta tema tas upp igen i våra verser efter en meditation över frestelserna och prövningarna i vildmarken på väg till »sabbatsvilan i Kanaan». Denna »vila» lovas nu på nytt i Jesus, den andre Josua (4:8, på grekiska skrivs båda namnen »Jesus»). Men bara de som håller fast vid honom får komma in, och Guds ord visar sanningen om oss (4:12–14).

Men vi har en nåderik överstepräst, och kan alltså närma oss Guds tron eftersom Jesus nu sitter där bredvid Gud (8:1; 12:2; jfr 1:8), efter att ha stigit genom de himmelska sfärerna. Att han är full av nåd har en speciell anledning. Eftersom han har upplevt våra prövningar förstår han oss, och det faktum att han gjorde det utan synd, placerar honom inte i en annan kategori eller ger honom en annan natur.

Det grekiska ordet *peirasmos* betyder prov-prövning-frestelse. Jag skulle tro att författaren till hebréerbrevet inte tänker på vanliga frestelser utan på prövningen i martyrskap

och risken för avfall (jfr 6.6, 12:4). När vi närmar oss tronen är det alltså inte för att få vår slutliga dom, utan för att söka hjälp »i tid» (4:16) när vi går igenom prövningar och svårigheter. Denna tolkning får stöd i bilden av Jesus och hans enträgna bön, en bild som utan tvekan syftar på Getsemane och korset. Prövningen är lidandet, och det är i martyriet som vi lär oss lydnad och prövas i vår förtrostan på Gud.

Hebréerbrevet för in analogin med översteprästerna. De kan handskas varsamt med de okunniga och felande eftersom de måste frambära offer för sig själva såväl som för människorna. Jesus lärde sig denna varsamhet genom sitt mänskliga lidande, men hans offer är mera kraftfullt eftersom han inte behövde frambära något offer för sig själv.

Denna tankekedja avbryts av en annan. Alla överstepräster är kallade av Gud och enligt försättningen på den mest älskade kristologiska psalmen, Ps 110 (som citeras i Heb 1:3, 13; 18:1) gäller detta också Jesus. Den fjärde versen säger: »Du är för evigt präst, en sådan som Melkisedek» (jfr 9:11–16 ovan, måndagen).

I Hebréerbrevet upphöjs verkliga Kristus. Han är högre än änglarna, sitter på tronen och är en evig överstepräst. Lägg märke till ordet »fullkommats» (*teleiōtheis*, v 9). Det är ett nyckelord i Hebréerbrevet och refererar till det yttersta och himmelska (jfr Joh 19:30, *telestai*). Hans lidande är ett verkligt lidande. Det är källan till hans medlidande med dem som behöver hjälp i svåra och provade stunder. Det kan komma ännu värre prövningar. Då ska de se på Jesus, deras tros upphovsman och fullkommare (kap 12). På så sätt ska de finna hjälp i tid.

Långfredagen – Homiletiska anteckningar

I den engelskspråkiga världen kallas denna dag *Good Friday* (den goda fredagen). Om man tänker efter är det en konstig benämning. Den dag då Jesus dog, den dag då hans liv tog slut, när han förråddes, övergavs, hånades och blev slagen, den dag då mäktiga människors handlingar kulminerade i en skamlig korståfästelse – hur kan man kalla denna dag »god»? I andra kristna länder kallar man den inte så. Här i Sverige

kallas den ju långfredagen. Det är en term som ger uttryck för identifikation med hans smärta och skam och med de långa timmarna på korset. Det antyder hur denna dag gjordes speciell och hölls helig genom att alla aktiviteter stannade av och sorgestämning dominerade. Det var den enda dag på året då inte bara affärer utan också restauranger och teatrar var stängda.

När man kallar denna dag »den goda fredagen» ser man snarare på resultatet, frukten, konsekvensen av hans död. Johannes evangelium och Johannes passionshistoria är rätt text om vi vill se denna dag som god. Hans passionsberättelse är inte en pilgrimsfärd längs *via dolorosa*, där vi i vår syndfullhet ska identifiera oss med de olika aktörerna i dramat, eller där vi i sympati ska beröras av denna smärtornas man som om han vore en tragisk hjälte. Jesus behöver sannoligen inte vår sympati eller våra tårar. Inte heller inbjuds vi att imitera hans ödmjukhet och lydnad.

Att försöka efterlikna detta skulle vara förmätet. Vi är inte huvudsakligen efterföljare. Vi är arvingar och mottagare till detta hans mäktiga förhållande på korset.

Now above the Cross, the trophy,
sound the loud triumphphant lay:

Tell how Christ, the worlds Redeemer,
As a Victim won the day.

En av de äldsta passionspsalmerna från 500-talet

Ordet »betraktelse» ger uttryck för en attityd av stilla, tyst begründan inför den bild Skriften målar framför oss. En sådan meditation bör vi hålla denna dag. Vi inbjuds att se. Vårt svar måste nästan ta sig sångens och poesins former. Att knyta moralisk undervisning till detta skulle vara självcentrerat, förhastat och omogt.

För här ses Kristi död ur Guds perspektiv, inte ur åskådarnas eller ens efterföljarnas. På samma sätt som Johannes ofta talar om relationen mellan Fadern och Sonen, har han här försökt berätta om den goda fredagen inifrån Guds hjärta och sinne. Det som det trogna vittnet, den älskade läjungen ser och hör, är hur det goda i denna död flyter fram ur Kristi sida. Det är blod och vatten, den ovanifrån

kommande sakramentalta kraften i den uppehållande nattvarden och i återfödelsens dop.

Detta är Guds seger, inte *trots* döden utan *genom* och *på grund av* en förklarad död. »Ty liksom Fadern äger liv, så har han också låtit Sonen äga liv» (Joh 5:26).

Hans död är inte vår död, men genom hans mysteriösa död flyter en ny livskraft in i världen. Korset har blivit livets träd.

Faithful cross: above all other
One and only noble Tree!
None in foliage, none in blossom
None in fruit thay peer may be;
Sweetest wood and sweetest iron;
Sweetest weight is hung on thee.

Gud älskade världen så mycket att den fredag då hans Son dog på grund av människors handling, blev den goda fredagen.

Också tjänaren (Jes 53) är en väldig manifestation av samma mysterium. Upprättelsen är säker. I Guds händer blir hans martyrskap ett nådefullt offer för dem som inte förstod, men för vilka han bad.

Den andra texten på långfredagen tolkar detta offer genom att presentera den inverterade bilden av *imitatio Christi*. För det är inte vi som uppmanas att efterlikna Kristus, utan Gud sände sin Son för att han skulle lära sig *imitatio hominum*, att imitera och identifiera sig med mänskliga förhållanden. I sitt lidande blev han vår broder för att vi inte skulle förblindas av hans härlighet och bli så modlösa att vi förtvivlade.

(Om de sju orden på korset, se ovan, s 19–20).